

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2025.24.3.11-18>

Rizikové a problémové správanie u žiakov mladšieho školského veku v teoretickej reflexii a v praxi

Risky and Problem Behaviour in Younger School-age Pupils in Theoretical Reflection and Practice

Ingrid Emmerová

Abstract

The paper deals with the prevalence of risky and problem behaviours in pupils of younger school age. In particular, the results of objective research confirm the occurrence of aggressive behaviour and bullying, truancy, experimentation with legal drugs, as well as other types of risky and problematic behaviour. Attention is also paid to their prevention in the school environment. The author points out the necessity of systematic and effective prevention at the first level of primary schools.

Keywords: Risky behaviour of pupils. Problem behaviour of pupils. Younger school-age. Prevention.

Úvod

U detí a mládeže dochádza k nárastu nevhodného správania, od drobných prehreškov v správaní až po závažné sociálnopatologické javy. Mnohé z nich sa vyskytujú aj u žiakov mladšieho školského veku.

Za žiakov **mladšieho školského veku** považujeme žiakov vo veku od 6 – 7 rokov do 11 – 12 rokov (čiže od nástupu do školy až po prvé známky pohlavného dospievania). Vágnerová (2012) podrobnejšie vymedzuje raný školský vek (od nástupu do školy až do 8 – 9 rokov) a stredný školský vek (od 8 – 9 rokov do 11 – 12 rokov).

Odborníci z oblasti vývinovej psychológie (Langmeier, Krejčířová, 2006; Oravcová, 2002) charakterizujú mladší školský vek ako pomerne kludné obdobie nazývané obdobím triezveho realizmu. Žiak v tomto veku berie svet „taký aký je“.

Z hľadiska socializácie je dôležité, že popri rodičoch majú veľký vplyv učiteľia, spolužiaci a kamaráti. Rola žiaka prináša vyššiu sociálnu prestíž, ale tiež množstvo záťažových situácií. Stáva sa jedným z mnohých žiakov v triede, musí prijať autoritu učiteľa, musí plniť požiadavky a normy, správať sa určitým spôsobom. Narastá vplyv názorov rovesníckej skupiny, žiak môže upravovať svoje správanie podľa spolužiakov, aby pred nimi obstál a zapadol medzi nich.

Výskyt rizikového a problémového správania u žiakov mladšieho školského veku

Aj u žiakov mladšieho školského veku sa vyskytuje rizikové alebo problémové správanie. Ide o rôzne druhy nevhodného správania, ktoré ešte nemusí byť zaradované do skupiny porúch správania či sociálnopatologických javov. V oblasti školskej prevencie sa častejšie používa pojem **rizikové správanie**, čo sa odzrkadľuje aj v strategických dokumentoch, metodických pokynoch a ďalších materiáloch. Pojem rizikové správanie by malo, ako poukazujú viacerí autori (Miovský et al., 2010, Bělík, Hoferková, Kraus, et al., 2017) zmierniť stigmatizáciu žiakov s problémovým správaním rôznorodého charakteru. Rizikové správanie tak zahŕňa široký okruh maladaptívneho správania, čo môže spôsobovať určitú nejednoznačnosť.

Z pohľadu pedagogických a odborných zamestnancov škôl je pre nevhodné, provokujúce, agresívne či nedisciplinované správanie žiakov adekvátne označenie **problémové správanie**. Lipnická (2022) upozorňuje, že problémové správanie ešte nemožno považovať za poruchy správania, ktoré už nie je možné zvládnuť bežným výchovným pôsobením rodiča a učiteľa. Porucha správania je na rozdiel od problémového správania každá negatívna odchýlka od normy, ktorá má obraz trvalého a vedomého konania, ktoré môžu vyústiť do delikvencie až kriminality. Poruchy správania si vyžadujú špeciálny terapeutický a výchovný prístup, teda pomoc odborných zamestnancov. Problémové správanie môže byť symptómom zdravotného alebo sociálneho znevýhodnenia dieťaťa alebo jeho nadania. Malo by byť posudzované nielen ako limity dieťaťa, ale aj ako jeho volanie o pomoc.

Realitu školskej praxe ohľadne výskytu rizikového a problémového správania žiakov približujú výsledky objektívnych výskumov a oficiálnych štatistických údajov. Aktuálny stav výskytu problémového správania žiakov základných a stredných škôl môžeme získať z rôznych objektívnych výskumov, ktoré sa zameriavajú najmä na žiakov v období puberty a adolescencie. Výskumy rizikového správania u žiakov mladšieho školského veku sa realizujú v menšej miere.

O výskyte rizikového správania už u žiakov prvého stupňa ZŠ svedčia aj výsledky depistáže, ktorá sa uskutočnila v roku 2013. Učitelia v rámci všetkých krajov Slovenska (okrem Bratislavského kraja) uvádzali žiakov, ktorých odporúčajú do starostlivosti zariadení výchovného poradenstva a prevencie, pretože ich problémové správanie nevedia riešiť bežnými pedagogickými opatreniami v škole. Na základe výsledkov najvýznamnejších zistení možno konštatovať (2014, s. 81):

- učitelia skúmaných škôl by odporúčali do poradenskej starostlivosti 18,10 % žiakov,
- všetky prejavy problémového správania (vrátane záškoláctva, kontaktu s návykovými látkami, trestnej činnosti) sa už nedotýkajú iba žiakov

2. stupňa, oproti minulosti sa zaznamenal prudký nárast problémového správania už u žiakov 1. stupňa ZŠ,

- oproti predchádzajúcim obdobiam výrazne narastá počet problémových dievčat.

Situáciu dokresľujú širšie zamerané prieskumy a výskumy, ktoré sa zameriavajú aj na mladších žiakov, ako napr. HBSC prieskumy o správaní, ktoré súvisí so zdravím u 11, 13 a 15-ročných školákov. Výsledky prieskumu uskutočneného v roku 2021/2022 potvrdili výskyt rizikového správania aj u 11-ročných školákov, ako je rizikové využívanie internetu alebo šikanovanie. Štúdia tiež preukázala nárast výskytu problémov v oblasti emócií, koncentrácie a správania, intenzívnejšie prežívanie školského stresu (Madarasová Gecková, Husárová et al., 2023).

Výsledky nášho výskumu (v období október 2022 až marec 2023 sme dotazníkovou metódou realizovali výskum u učiteľov základných a stredných škôl na Slovensku, N 384 respondentov), potvrdzujú výskyt rizikového a problémového správania u svojich žiakov. K najrozšírenejším druhom rizikového správania žiakov základných a stredných škôl patria: fajčenie, agresívne správanie, záškoláctvo, šikanovanie. U žiakov mladšieho školského veku k najrozšírenejším patria agresívne správanie a záškoláctvo.

Výskyt rizikového správania potvrdzujú aj výkazy o vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. V roku 2024 riešili jej pracovníci spolu 7193 prípadov detí do 14 rokov. Z dôvodov vykonávania sociálnej kurately pre deti vyberáme: zanedbávanie školskej dochádzky (čiže záškoláctvo) 4032 prípadov, experimentovanie s drogami 27 prípadov, závislosť na drogách 3 prípady, iné závislosti 9 prípadov, narušené vzťahy 478 prípadov, trestaná činnosť 58 prípadov a činnosť inak trestná 313 prípadov.

Závažným problémom v súčasnosti ostáva nárast agresívneho správania žiakov a jeho výskyt u stále mladších vekových kategórií. Na túto skutočnosť upozorňujú aj Bellová, Tišťanová, Siváková (2019), Kováčová (2021), Kováčová, Magová, Belková (2023).

Výskyt záškoláctva u žiakov prvého stupňa základných škôl potvrdzujú aj zistenia Jankovej (2025). Na prvom stupni základných škôl sa počet neospravedlnených hodín na žiaka pred pandémiou COVID-19 pohyboval medzi 5,9 až 6,8 hodinami. Počas pandémie došlo k výraznému pokladu na 3,4 hodiny. Po nej dochádza k miernemu nárastu, v roku 2024 to bolo 4,3 hodiny na žiaka.

Množstvo rizík sa viaže na online prostredie. Okrem kyberagresie a kyberšikanovania predstavuje online prostredie pre žiakov mladšieho školského veku aj ďalšie riziká, ako nevhodný obsah na internete, zneužitie osobných údajov a sebaodhaľovanie, závislostné riziká, happy slapping, outing, kybergrooming, sextortion, cyberhate alebo hejtovanie a iné. Jednotlivé oblasti rizikového správania sa môžu v kyberpriestore prelínať a kombinovať. Podľa Bellovej (2023) digitálny rozmach predstavuje veľkú obľubu hlavne vo vekovej

kategórii žiakov primárneho vzdelávania a trávenie voľného času pre nich znamená časté používanie digitálnych technológií (či už ide o čítanie na sociálnych sieťach, prezeranie rozličných videí, zdieľanie fotografií, hranie hier, ktorých je na internete nespočetné množstvo). Žiaci v tomto veku si neuvedomujú riziká, ktoré internet prináša.

Užívanie legálnych drog nie je výnimočné ani u žiakov mladšieho školského veku. Žiaci už na prvom stupni ZŠ získavajú osobné skúsenosti s legálnymi drogami. Nemožno síce hovoriť o drogovej závislosti, ale aj príležitostné užívanie či experimentovanie s nimi je v tejto vekovej kategórii nebezpečné a nemožno tento problém podceňovať.

Experimentovanie či rekreačné užívanie drog predstavuje značné riziko vzniku drogovej závislosti. Pri alkohole a tabakových cigaretách je rizikovým faktorom ich relatívna dostupnosť a podceňovanie ich negatívnych účinkov. Akékoľvek užitie (vrátane prvokontaktu) môže mať za následok vznik akútnej intoxikácie a nesie možné riziko ťažkých otráv a ďalších problémov. Z údajov Národného centra zdravotníckych informácií vyplýva, že v Slovenskej republike boli vyšetrené a/alebo hospitalizované osoby do 14 rokov s diagnózou F10 (*Porucha psychiky a správania zapríčinená užívaním alkoholu*) či s diagnózou F11 – F19 (*Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním psychoaktívnych látok*), každoročne sa tiež liečili závislí užívatelia drog vo vekovej kategórii do 14 rokov.

Žiaci mladšieho školského veku nemajú trestnoprávnú zodpovednosť. Maloletou osobou sú osoby do 14. rokov. Štatistika kriminality SR za rok 2024 uvádza 307 maloletých, ktorí sa dopustili trestného činu. Z hľadiska druhov kriminality prevláda majetková kriminalita (158). Maloleté osoby sa však dopustili trestných činov vo všetkých druhoch: násilná kriminalita (38), mravnostná kriminalita (57), ekonomická kriminalita (12), ostatná (32) a zostávajúca kriminalita (10).

Na základe výsledkov výskumov a oficiálnych štatistických údajov možno konštatovať, že rizikové a problémové správanie sa vyskytuje aj u žiakov mladšieho školského veku. Najčastejšie ide o záškoláctvo, agresívne správanie, šikanovanie, rizikové správanie vyplývajúce z používania moderných technológií, najmä internetu, užívanie legálnych drog (vo vekovej kategórii žiakov mladšieho školského veku je užívanie nelegálnych drog výnimočné). Žiaci sa tiež môžu dopustiť alebo sa stať obeťou trestných činov.

Prevenčia u žiakov mladšieho školského veku

Mimoriadne aktuálnou sa stáva potreba realizovať prevenciu rizikového a problémového správania už u žiakov mladšieho školského veku, teda na prvom stupni základnej školy. V zhode s Belešovou (2024) konštatujeme, že dôsledná práca v oblasti prevencie na začiatku (a prakticky nepretržite) výchovno-vzdelávacieho procesu môže zabrániť vzniku problémov, ktoré je neskôr potrebné riešiť.

Súčasná situácia akcentuje pri realizovaní prevencie v školskom prostredí na dva aspekty: aby sa žiaci nedopúšťali problémového správania, ktoré môže prerásť až do páchania trestnej činnosti, aby sa žiaci nestali obeťou (napr. šikanovania, sexuálneho zneužívania, obchodovania s ľuďmi a ďalších trestných činov). Z toho vyplýva požiadavka, nezameriavať sa iba na výskyt rušivých prejavov rizikového či problémového správania žiakov, ale poskytnúť možnosť žiakom v prípade svojho problému sa obrátiť na dospelú osobu. V škole je potrebné vytvoriť také podmienky, aby sa žiaci mohli bez obáv zdôveriť, pokiaľ majú problém, napr. sú šikanovaní (môžu to byť schránky dôvery, distribúcia anonymných dotazníkov mapujúcich výskyt šikanovania a pod.).

Keďže variabilita nevhodného – rizikového či problémového správania je u žiakov široká, je nutné realizovať monitoring výskytu rizikového či problémového správania. Podľa skladby žiakov a problémov, ktoré sú špecifické a vychádzajú z rozmanitosti školských tried, z dlhodobého pôsobenia sociálnych vplyvov a pod., sa musia cielene zameriavať aj preventívne aktivity. Plachá, Vítečková et al. (2023) upozorňujú, že okrem plánovaných tém je potrebné počítať aj s rovinou akútnou, čiže reagovať na témy, ktoré sa vzťahujú ku konkrétnym situáciám, napr. žiaci sa pri hre venujú výrazne sexuálne zameranej aktivite alebo sledujú pornografiu.

Cieľom primárnej prevencie rizikového a problémového správania je vytvárať na školách podmienky pre zdravý telesný, psychický a sociálny vývin. Je nevyhnutné snažiť sa v triede o ovzdušie dôvery medzi učiteľmi a žiakmi, aby sa žiaci nebáli hovoriť o prípadnom probléme, napr. výskyte agresívneho správania, nepodceňovať význam monitoringu výskytu problémového správania v škole a realizovať systematickú prevenciu. Efektívne sú preventívne projekty a programy, zamerané najmä na konštruktívne riešenie konfliktov, zvládanie záťažových situácií, rozvoj sociálnych spôsobilostí a pod. Ak sa v škole nerealizujú takéto preventívne programy, realizovať v rámci prevencie agresívneho správania a šikanovania aspoň aktivity na skvalitnenie komunikácie, efektívne riešenie konfliktov, zvyšovanie zdravého sebavedomia, rozvoj empatie.

Podľa Nešpora (2019) je dôležité sa v prevencii zamerať na zručnosti potrebné pre život – tzv. life skills: zručnosti sebaovplyvňovania (motivovať k zdravému spôsobu života, chrániť svoje sebavedomie, plánovať čas, viesť vyvážený životný štýl) a sociálne zručnosti (schopnosť čeliť sociálnemu tlaku, empatia, zdravé sebapresadzovanie, komunikácia, nachádzanie kompromisu, rozhodovanie, schopnosť predvídať následky svojho konania, mediálna gramotnosť a pod.). Okrem špecifickej prevencie, ktorá je zameraná na jednotlivé druhy rizikového resp. problémového správania je potrebné realizovať aj prevenciu nešpecifickú. V rámci nej je nutné u žiakov rozvíjať sociálne spôsobilosti, podporovať efektívne riešenie problémov a konfliktov, rozvíjať sociálnu komunikáciu, empatiu a asertívne správanie. Ako uvádza Jablonský (2023), akcent súčasného vzdelávania by mal jednoznačne smerovať k tomu,

aby sme pripravovali kreatívnych žiakov, ktorí uvažujú kriticky, dokážu kooperovať a vedia riešiť problémové situácie. Podľa Sivákovej (2025) by mala škola ponúkať žiakom aktivity na rozvoj sociálnych zručností, žiaci v škole potrebujú pocit bezpečia a dôveru členov skupiny.

Čo najširšie uplatňovanie kooperácie medzi žiakmi je výrazným preventívnym faktorom pred vznikom šikanovania i ďalších foriem nevhodného správania u žiakov. Na vplyv kooperatívneho učenia v triede na formovanie interpersonálnych zručností poukazuje aj Zastková (2022). Kooperatívne rovesnícke interakcie sú základné mechanizmy v sociálnom a morálnom rozvoji žiakov, v skupinách majú žiaci príležitosť koordinovať svoju činnosť s ostatnými, diskutovať o nezhodách, čím nadobúdajú príležitosť rozvinúť porozumenie druhého človeka, zodpovednosť za seba a úsilie ostatných.

Záver

Prevenčná činnosť musí byť systematická práca realizovaná počas celého školského roka, aj u žiakov prvého stupňa základnej školy adekvátnymi a veku primeranými formami a metódami. U žiakov mladšieho školského veku je to predovšetkým **primárna prevencia**. Nerealizovať neúčinnú prevenciu, ako napr. zastrašovanie, zakazovanie, moralizovanie či preháňanie následkov. V rámci vyučovacieho procesu a výchovného pôsobenia na žiakov je nutné prepojenie kognitívnej, afektívnej a konatívnej zložky osobnosti u žiakov, čiže prepojenie preventívneho pôsobenia na: „vedomosti – postoje – sociálne zručnosti“. Edukácia v školskom prostredí by sa nemala zameriavať len na rozvoj kognitívnych schopností, ale pozornosť by mala byť venovaná aj osobnostnému a sociálnemu rozvoju žiakov.

Bibliografia

- Belešová, M. (2024). Predchádzanie rizikového a problémového správania žiakov v základných školách pohľadom učiteľov primárneho vzdelávania. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*. 2024, 23 (3), s. 65 – 72. ISSN 1336-2232.
<https://doi.org/10.54937/ssf.2024.23.3.65-72>
- Bělík, V. – Hoferková, S. – Kraus, V. et al. (2017). *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.
- Bellová, S. (2023). Informačno-komunikačné technológie v kontexte ohrozenia žiakov primárneho vzdelávania. In: *Výchova, vzdelávanie, prevencia a pomoc žiakom v náročných životných situáciách*. Žilina: Žilinská univerzita, s. 91 – 98. ISBN 978-80-554-1997-8.
- Bellová, S. – Siváková, G. – Tišťanová, K. (2019). Devaluation acts of learners against teachers at Slovak schools. In: *AD ALTA*, 2019, 9 (1), s. 12 – 14. ISSN 2464-6733.

- Depistáž 2013 – závery primárnej analýzy. Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálnopatologických javov v školskom prostredí.* 2014, č. 5, s. 81 – 87. ISBN 978-80-89698-04-2.
- Drogová závislosť – liečba užívateľa drog v SR.* Bratislava: Národné centrum zdravotníckych informácií. Dostupné na: <http://www.nczisk.sk/>
- Jablonský, T. (2023). Vedomosti v úzadí – trend reformných snáh alebo slepá ulička pedagogických teórií. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*. 2023, 22 (5), s. 38 – 42. ISSN 1336-2232. <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.5.38-42>
- Janková, M. (2025). *Záškoláctvo u žiakov základných a stredných škôl. Špecifiká a vývoj v bežných a špeciálnych školách.* Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR, 20 s. Dostupné na: www.cvtisr.sk
- Kováčová, B. (2021). *Inhibičné stratégie pri riešení latentne agresívneho správania detí v období predškolského veku.* Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 102 s. ISBN 978-80-561-0851-2.
- Kováčová, B. – Magová, M. – Belková, V. (2023). Research Findings Presenting Hidden Aggressive Behaviour in Preschool Children. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*. 2023, 22 (3), s. 93 – 100. ISSN 1336-2232. <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.3.93-100>
- Langmeier, J. – Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie.* 2. vyd. Praha: Grada, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- Lipnická, M. (2022). *Pedagogické prístupy k deťom s rozmanitými potrebami.* Banská Bystrica: Písmenkové školičky pre malé detičky, 86 s. ISBN 978-80-973966-3-3.
- Madarasová Gecková, A. – Husárová D. et al. (2023). *Sociálne determinanty zdravia školákov HBSC – Slovensko – 2021/2022.* Košice: UPJŠ v Košiciach, 634 s. ISBN 978-80-574-0213-8. <https://doi.org/10.33542/SDZ-0214-5>
- Miovský, M. et al. (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství.* Praha: SCAN, 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- Nešpor, K. (2019). *Přirozené způsoby zvládání stresu.* Praha: Raabe, 144 s. ISBN 978-80-7496-443-5.
- Oravcová, J. (2002). *Vývinová psychológia.* Žilina: IPV, 102 s. ISBN 80-8070-010-9.
- Plachá, V. – Vítečková, M. eds. (2023). *Kontroverzní témata v MŠ a na 1. stupni ZŠ.* České Budějovice: Jihočeská univerzita, 64 s. ISBN 978-80-7694-021-5.
- Psychiatrická starostlivosť v SR.* Bratislava: Národné centrum zdravotníckych informácií. Dostupné na: <http://www.nczisk.sk/>
- Ročný výkaz o vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately za rok 2024.* Dostupné na: www.upsvar.sk

Siváková, G. (2025). Optimalizácia sociálno-emocionálneho prostredia pre rozvoj nadaných žiakov v škole. In: *Škola pre život – Bezpečné a podporujúce edukačné prostredie*. Dubnica nad Váhom: DTI, s. 175 – 184.

ISBN 978-80-8222-066-0.

Štatistika kriminality SR za rok 2024. Dostupné na: www.minv.sk

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd.

Praha: Karolinum, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

Zastková, Z. (2022). *Kooperatívne aktivity v prírodovede pre žiakov*

4. ročníka ZŠ. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 122 s.

ISBN 978-80-561-0952-6.

Príspevok je priebežným výstupom projektu KEGA č. 008KU-4/2025 Tvorba e-metodik a inštruktážnych videí na princípoch kooperatívnych metód učenia v druhom vzdelávacom cykle nového ŠVP v kontexte prierezových gramotností.

Prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.

Katedra pedagogiky a psychológie

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

ingrid.emmerova@ku.sk